

HOVS KYRKA

TOREKOVS KYRKA

VÄSTRA KARUPS KYRKA

VÄSTRA BJÄRE PASTORAT

VÅRDPLAN

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

sid 2

Innehållsförteckning	2
1 Förord	3
1.1 Medverkande	4
1.2 Pastoratets geografiska läge, omfattning och befolkningsstruktur	5
1.3 Pastoratets kyrkor, kyrkliga aktiviteter och församlingsliv	6
1.4 Skyddsföreskrifter och fornlämningskydd	10
1.4.1 Kulturminneslagen	11
   Riksantikvarieämbetets föreskrifter	16
1.4.2 Plan- och bygglagen	19
1.5 Gemensam övergripande målsättning för pastoratets kyrkor	20
1.6 Förteckning över de underhållsplaner som omfattas av denna vårdplan	26

2

FÖRORD

(författas av stiftsantikvarien)

2.1 MEDVERKANDE

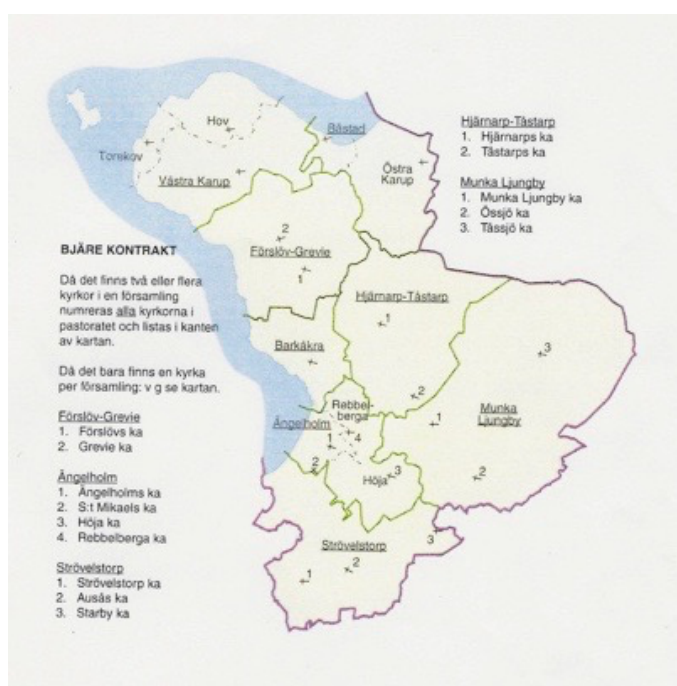
Denna vårdplan för Västra Bjäre Pastorat har upprättats av
Månsson Dahlbäck Arkitektkontor AB
Hålarpsvägen 180, 269 92 Båstad
tel 070 317 43 37 e-post md@manssondahlback.se
Ansvariga arkitekter: Marianne Dahlbäck, Göran Månsson

Vårdplanen är framtagen i överensstämmelse med anvisningarna för Lunds stifts samfälligheter / församlingar.

Vårdplanen för Västra Bjäre Pastorat skall användas tillsammans med underhållsplanerna för Hovs, Torekovs och Västra Karups kyrkor. Syftet med underhållsplanerna är att de, tillsammans med vårdplanen för pastoratets hela kyrkobestand, skall vara långsiktiga och ändamålsenliga instrument för förvaltning, underhåll och skötsel av kyrkorna. Planerna skall ge handledning vid beslut om nya åtgärder och förändringar samt vid myndighetsbeslut angående tillstånd och bidrag / ersättning.

Det förutsätts att såväl vårdplanen som underhållsplanerna kompletteras och revideras fortlöpande. Nya uppgifter av betydelse skall fogas till. Varje ändring och tillägg skall markeras särskilt, fastställas av kyrkofullmäktige samt lämnas till Lunds stift för godkännande.

Kapitel rörande kyrkotomterna / begravningsplatserna i den totala innehållsförteckningen (kap 2.6, 2.7, 2.8, 2.10, samt 2.11.2) ingår ej i denna vårdplan.

Bjäre kontrakt
Västra Bjäre
Pastorat omfattar
Hovs, Torekovs
och Västra
Karups socknar.
Västra Karups
kyrka är
huvudkyrka.

1.2 PASTORATETS GEOGRAFISKA LÄGE, OMFATTNING OCH BEFOLKNINGSSTRUKTUR

Västra Bjäre Pastorat ligger på Bjärehalvön i nordvästra Skåne och omfattar västra delen av Båstads Kommun. Till pastoratet hör Hovs, Torekovs och Västra Karups kyrkor.

Hovs kyrka ligger högt på Hallandsåsens västsluttning. Torekovs kyrka ligger intill Torekovs gamla by längst västerut på Bjärehalvön och mittemot Hallands Väderö, som i alla tider ägts och förvaltats av Torekovs församling. Västra Karups kyrka ligger ca 1 mil innanför Torekov mitt på halvön.

Pastoratet bildades 2010 genom sammanslagning av de tre församlingarna. Tidigare var det en samfällighet, bildad 1983. Pastoratet har ett kyrkoråd, Torekovs församling har ett församlingsråd och Västra Karup och Hov har gemensamt församlingsråd. V Karups kyrka är huvudkyrka med pastorsexpedition som ligger i församlingshemmet. I Hov och Torekov finns också församlingshem.

I pastoratet bor 3288 personer, varav 1650män och 1638 kvinnor (Källa: SBS år2015). Av dessa är 2506 personer, motsvarande 76% medlemmar i Svenska Kyrkan (Källa: Svenska kyrkans Kbok).

Antalet besök per kyrkotillhörig och år är: vid huvudgudstjänst 1,60, vid andra gudstjänster 1,35 och vid gudstjänster vid kyrkliga handlingar 2,86 (Källa: Svenska Kyrkan statistik 2015).

Personal i pastoratet (2015)

<u>Tjänst</u>	
prästtjänster	2,00
diakontjänster	-
församlingsassistenttjänster	-
församlingspedagogtjänster	-
kyrkomusikertjänster	1,30
övriga tjänster	12,00
barnledare	1
frivilliga i diakonala arbetet	30

1.3 PASTORATETS KYRKOR, KYRKLIGA AKTIVITETER OCH FÖRSAMLINGSLIV

HOVS KYRKA

Kyrkan i Hov är en nyklassicistisk byggnad från 1839. Arkitekt är Samuel Enander. Den är byggd på platsen för en äldre stenkyrka, troligen från 1100-talet och om- och tillbyggd på senmedeltiden. Tidigare skall ha funnits en stavkyrka av trä och troligen var platsen en hednisk kultplats på vikingatiden och tidigare. Alla fornminnen och berättelser kring Hov och särskilt det fantastiska läget ger upplevelsen av kyrkan en särskild valör. Tornet är ett landmärke som syns vida omkring. Från kyrkans entréplats väster om tornet har man en oförglömlig utsikt över ett himmelskt landskap med Kullaberg i söder och Hallands Väderö i väster ute i Kattegatt. Läget är en anledning till att kyrkan används för många sommarbröllop.

Kyrkan är troligen uppförd mitt över den äldre stenkyrkan. I grundkonstruktioner och i murverk i tornet och sakristian kan det eventuellt finnas rester av medeltida murverk. Den nya kyrkans längd är något kortare än den tidigare men den är betydligt bredare.

Ombyggnader genom åren gör att kyrkan i dag inte har kvar den enkla nyklassicistiska prägeln från 1839. Tornet ändrades 1873 och fick trappgavlar av medeltidstyp.

Förändringar som påtagligt förändrat interiören är Fritjof Swenssons stora fresk på altärväggen, utförd 1923, samt restaureringar 1930 (arkitekt Erik Fant) och 1963-1970 (arkitekt Manne Carlman). Detta gäller särskilt det förstörade koret och färgsättningen som gjordes 1970.

Kyrkan har ett enkelt rektangulärt vitputsat långhus med stora fönsteröppningar och ett flackt trätunnvalv i taket samt orgelläktare. Koret är en del av långhuset. I väster finns ett högt torn och i öster en sakristia.

VÄSTRA KARUPS KYRKA

Kyrkan i Västra Karup har en mindre vanlig planform, ett äldre långhus i öst-västlig riktning och ett tillbyggt tvärskepp åt söder (nykyrkan). Genom att rummets riktning ändrats (altaret har flyttats till norrväggen mitt för tvärskeppet) har nykyrkan blivit långhus och de äldre delarna tvärskepp åt öster och väster. På detta sätt har kyrkorummets funktion sedan mitten av 1800-talet.

De äldsta delarna är rester av en stenkyrka från 1100-talet med långhus, kor och troligen absid men ursprungligen utan valv och utan torn. Den har troligen under senmedeltiden fått murade valv och förlängts åt väster. På den förlängda delen byggdes ett torn med trappgavlar. Långhuset har även förlängts åt öster, troligen också på senmedeltiden. 1790 byggdes en sakristia som en absid på östra

gaveln (arkitekt P W Palmroth). På 1800-talet byggdes ett stort tvärskepp åt söder (arkitekt var Axel Almfelt) samt slutligen ett nytt torn i väster (arkitekt Theodor Edberg) utanför det äldre, som revs. Ett planerat tvärskepp även på den norra sidan kom aldrig till utförande. Vid mitten av 1800-talet revs valven i kyrkan, alla skeppen fick trätunnvalv och altaret placerades på norrväggen mitt för södra tvärskeppet. Västra Karups stenkyrka var redan på 1100-talet ett ovanligt stort kyrkorum. Med alla utbyggnader blev det kyrkorum, som fortfarande är bevarat, mycket rymligt i jämförelse med övriga sockenkyrkor på Bjäre. Det är också ett ovanligt ståtligt rum med sin ovanliga altarplacering.

Kyrkobyggnaden har en nyklassicistisk stil efter de stora om- och tillbyggnadsarbetena vid början och mitten av 1800-talet. Det finns knappast något bevarat av kyrkans arkitektur från medeltiden och fram till 1700-talet, endast spår i murverken kan berätta om äldre skeden.

Interiören präglas av det höga, enkla och ljusa rummet med sitt lätta trätunnvalv och med tidstypisk altaruppsats och predikstol. Golvet, bänkinredningen och orgeln utgör dock påtagliga och stilmässigt avvikande inslag. De tillkom vid en omfattande restaurering vid mitten av 1900-talet.

I exteriören är den nyklassicistiska prägeln påtaglig men något otydlig genom tegeltakets materialverkan, genom bristande skärpa i putsarbeten samt genom tornhuvens ändrade utformning.

Väggarna är murade av gråsten och vitputsade ut- och invändigt. Taket är täckt av tegelpannor och kopparplåt (tornet och sakristian). Innertaket är välvt och består av målade bräder. Golvet är av tegel i gångar och bräder i bänkkvarteren. Dopfunten av sten är från tidig medeltid, altaret och predikstolen från 1800-talet, bänkar och orgel från 1900-talet.

Västra Karups kyrka används för större musikarrangemang. Det är Birgit Nilssons sockenkyrka.

TOREKOVS KYRKA

Torekov har haft en kyrka nere i byn. Den uppfördes i olika etapper med början på 1200-talet. Den förstördes vid en stor brand 1858. Efter branden revs ruinerna av den gamla kyrkan och man beslöt att bygga en ny, större gudstjänstlokal på den nuvarande platsen. Väggarna till den gamla kyrkan har sedermera markerats med murar i en park vid platsen för den äldre kyrkan. Vissa byggnadsmaterial och inredningsföremål räddades vid branden och återfinns i den nuvarande kyrkan.

Kyrkan, såväl den äldre som den nuvarande, är helgad åt Sankta Thora.

Nya kyrkan i Torekov byggdes 1862 i nygotisk stil med torn med spira, långhus med fem fönsteraxlar samt femkantigt utbyggt kor med stjärnvalv, bärande tegelväggar med gult fasadtegel utvändigt och vitmålad puts invändigt. Långhuset hade ett valmat mörkmålat trätak. Yttertak och spira var klädda med kopparplåt. Sakristian låg bakom en altarvägg utformad som en träskärm. Arkitekt var J A Hawerman.

Efter stora angrepp av husbock måste kyrkan stängas vid mitten av 1900-talet och, sedan allt trävirke och alla träföremål avlägsnats, genomgick den en stor ombyggnad som innebar en radikal ändring av byggnadens arkitektur. Den representerar nu mer ett stilideal från en tid, då nygotik inte uppskattades särskilt mycket. Man ville ha en kyrka som mera liknade traditionella skånska medeltidskyrkor. Vid ombyggnaden blev kyrkan vitmålad och fick ett ovanligt högt murat torn som dominerar samhället och är ett tydligt sjömärke. Arkitekt för ombyggnaden var Manne Carlman.

1800-tals-murarna på långhusets norra och södra sida samt nedre halvan av tornet är i stort sett bevarade men det ursprungliga gula fasadteglet slammades över och vitmenades. De nygotiska järnfönstren byttes mot träfönster. Det femkantiga koret med stora fönster med gaveluppbyggnader revs och ersattes med en fönsterlös vägg mot öster. Plåttaket byttes mot rött tegel. Den påtagligaste förändringen gäller tornet. I stället för en hög spetsig plåtklädd spira som avslutning av det gula tegelmurverket har förhöjdes tornet kraftigt och avslutades med ett brant sadeltak med tegelpannor. Trots att man i byggnaden fortfarande kan finna många inslag från 1800-talskyrkans nygotiska arkitektur blev helhetsverkan starkt präglad av ideal från mitten av 1900-talet. Ambitionen var att anknyta till en "gammaldags skånsk" kyrkstil. Arkitekturformer valdes dock ganska fritt. Förlusten av koret gör att kyrkan upplevs som stympad.

När det gäller kyrkans interiör gäller samma karaktäristik. Avsaknaden av kor är påtaglig och långhusets avslutning mot öster upplevs som en stängd vägg. De tegelvalv som byggdes 1950 har en fri form med viss anknytning till senmedeltida nätvalv.

Valven bildar som helhet och tillsammans med den enkla bänkinredningen ett ljust och intimt kyrkorum som är uppskattat.

Kyrkan har värdefulla inventarier från den gamla kyrkan nere i byn.

KYRKLIGA AKTIVITETER

Församlingens kyrkor används för gudstjänster och olika typer av förrättningar samt konserter, musikgudstjänster och vardagsmässor.

Huvudgudstjänsterna på söndagarna hålls i Torekofs kyrka samt alternerande i Hovs och V Karups kyrkor.

Vissa söndagar hålls kvällsgudstjänster, vissa veckor veckomässa. Kyrkorna är normalt stängda men kan öppnas under arbetstid när personal finns i området.

Nedanstående uppgifter om kyrkliga aktiviteter är hämtade från Svenska Kyrkans kyrkostatistik år 2015. I tabellen anges antalet gudstjänster samt det totala antalet besökare för respektive typ av gudstjänst under året.

Gudstjänstform	Antal	Antal besökare
Högmässor	32	977
Högmässogudstjänster	41	1537
Söndagsmässor	-	-
Söndagsgudstjänster	-	-
Familjemässor	-	-
Familjegudstjänster	4	376
Temamässor som huvudgudstjänst	10	351
Temagudstjänster som huvudgudstj.	9	757
Temamässor, ej som huvudgudstj.	-	-
Veckomässor	1	17
Sjukkommunioner (sockenbud)	5	12
Temagudstjänster, ej som huvudg.	-	-
Vecko- och söndagsbön	15	369
Övriga offentliga gudstjänster	7	1132
Ej offentliga gudstjänster	24	252
Musikgudstjänster	15	1601
Dopgudstjänster	26	897
Konfirmationsgudstjänster	2	459
Vigselgudstjänster	26	3194
Välsignelser av borg, ing. äktensk.	1	10
Begravningsgudstjänster	64	2616

ÖVRIG FÖRSAMLINGSVEKSAMHET

Uppgifterna om övrig församlingsverksamhet är hämtade från Svenska Kyrkans kyrkostatistik 2015. I tabellen anges för syföreningar/arbetskretsar och körer/ensambler dels antalet grupper och dels det totala antalet medlemmar i dessa grupper. För barn- och ungdomsverksamheten anges i den första kolumnen i stället antalet medlemmar (barn, ungdomar) och i den andra kolumnen det totala antalet besök under året.

Församlingsverksamhet	Grupper	Medlemmar
Syföreningar/arbetskretsar	2	50
Musikverksamhet	8	130
	Barn/ungd	Besök
Barn o ungdomsarbete	20	560

1.4 SKYDDSFÖRESKRIFTER OCH FORNMINNESSKYDD

Kyrkobyggnader, kyrkogårdar, kyrkliga inventarier och begravningsplatser som tillkommit före år 1940 är skyddade enligt bestämmelserna i kulturminneslagen 4 kap. Även vissa yngre, särskilt utvalda kyrkor och begravningsplatser, kan vara skyddade.

För **kyrkobyggnaden** gäller att tillstånd krävs för:

- om- och tillbyggnader
- ändringar eller ingrepp i exteriörer, interiörer eller åtgärder på fast inredning
- förändring av installationer
- konservatorsarbeten
- ändring av färgsättning

För **kyrkotomt och begravningsplats** gäller att tillstånd krävs för:

- utvidgning eller väsentlig förändring av planteringar, beläggning på gångar
- uppförande eller ändring av byggnader, murar, portaler eller andra fasta anordningar

Kyrkliga **inventarier av kulturhistoriskt värde** får inte utan tillstånd:

- avyttras eller flyttas
- avförs från förteckningen över kyrkliga inventarier av kulturhistoriskt värde
- ändras eller repareras/konserveras

Normalt underhåll får utföras utan tillstånd under förutsättning att det utförs med material och metoder som är lämpliga med hänsyn till det kulturhistoriska värdet. Vid tveksamhet om åtgärder är tillståndspliktiga skall Stiftsantikvarien/Länsmuseet och/eller Länsstyrelsen kontaktas.

Nedan följer Kulturminneslagen kap 4 samt utdrag ur tillämpliga delar av Kulturminnelagen 1 och 2 kap. Även Riksantikvarieämbetets föreskrifter om kyrkliga kulturminnen 2012 (KRFS 2012:2) redovisas. Avslutningsvis följer en kortfattad sammanfattning av Plan och Bygglagen kap 8 samt valda delar av kap 3.

1.4.1 KULTURMINNESLAGEN

1 kap. Inledande bestämmelser

1 § Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö.

Ansvar för detta delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter skall visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete skall se till att skador på kulturmiljön såvitt möjligt undviks eller begränsas.

2 § I denna lag finns bestämmelser om ortnamn, fornminnen, byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen samt om utförelse och återlämnande av kulturföremål.

Länsstyrelsen har tillsyn över kulturminnesvården i länet.

Riksantikvarieämbetet har överinseende över kulturminnesvården i landet. Riksantikvarieämbetet får överklaga beslut av domstol eller annan myndighet enligt denna lag. (Lag 2000:265).

2 kap. Fornminnen

Fasta fornlämningar och fornfynd

1 § Fasta fornlämningar är skyddade enligt denna lag.

Fasta fornlämningar är följande lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna.

1. gravar, gravbyggnader och gravfält samt kyrkogårdar och andra begravningsplatser.
2. resta stenar samt stenar och bergytter med inskrifter, symboler, märken och bilder samt andra ristningar eller målningar,
3. kors och minnesvårdar,
4. samlingsplatser för rättskipning, kult, handel och andra allmänna ändamål.

4 kap. Kyrkliga kulturminnen

1 § Kulturhistoriska värden i kyrkobyggnader, kyrkotomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser är skyddade enligt bestämmelserna i detta kapitel.

Kyrkobyggnader och kyrkotomter

2 § Kyrkobyggnader och kyrkotomter skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas och deras utseende och karaktär inte förvanskas.

Kyrkobyggnader enligt denna lag är byggnader som före den 1 januari 2000 har invigts för Svenska kyrkans gudstjänst och den 1 januari

2000 ägdes eller förvaltades av Svenska Kyrkan eller någon av dess organisatoriska delar.

Kyrkotomt är ett område kring en kyrkobyggnad som hör samman med byggnadens funktion och miljö och som inte är begravningsplats (Lag 1999:304).

3 § Kyrkobyggnader som är uppförda och kyrkotomter som har tillkommit före utgången av år 1939 får inte på något väsentligt sätt ändras utan tillstånd av länsstyrelsen.

I fråga om en kyrkobyggnad krävs alltid tillstånd för rivning, flyttning eller ombyggnad av byggnaden liksom för ingrepp i eller ändring av dess exteriör och interiör med dess fasta inredning och konstnärliga utsmyckning samt för ändring av dess färgsättning.

I fråga om en kyrkotomt krävs alltid tillstånd för utvidgning av tomten samt för uppförande eller väsentlig ändring av byggnader, murar, portaler eller andra fasta anordningar på tomten.

Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäligen med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt den dokumentation som behövs (Lag 1995:560).

4 § Om Riksantikvarieämbetet beslutar det, skall bestämmelserna i 3 § om tillståndsprövning tillämpas också i fråga om en kyrkobyggnad eller en kyrkotomt som har tillkommit efter utgången av år 1939 och som är märklig genom sitt kulturhistoriska värde.

5 § Sedvanliga underhållsarbeten eller brådskande reparationsåtgärder får utföras utan tillstånd. Sådana åtgärder skall utföras med material och metoder som är lämpliga med hänsyn till byggnadens eller anläggningens kulturhistoriska värde.

Kyrkliga inventarier

6 § Inventarier av kulturhistoriskt värde, som hör till kyrkobyggnad eller annan kyrklig byggnad, kyrkotomt eller begravningsplats, skall förvaras och vårdas väl. (Lag 1999:304).

7 § För varje församling skall det finnas en förteckning över inventarier som avses i 6 §. I förteckningen skall anges om ett föremål ägs eller förvaltas av någon annan än församlingen och om det förvaras på någon annan plats än i kyrkan.

I varje församling skall det utses två personer som har ansvar för att föra förteckningen. De skall också se till att föremålen förvaras och vårdas väl. Församlingen skall anmäla till länsstyrelsen vilka som har utsetts (Lag 1999:304).

8 § Stiftet skall minst vart sjätte år kontrollera att alla föremål i förteckningen finns kvar. Sådan kontroll skall också göras vid byte av någon av de personer som har utsetts enl 7 § andra stycket. Efter varje kontroll skall en kopia av förteckningen sändas till länsstyrelsen. (Lag 1999:304).

9 § I fråga om ett föremål i förteckningen, som inte ägs av någon enskild person eller släkt, krävs tillstånd från länsstyrelsen

1. för att avyttra det,
2. för att avföra det från förteckningen,
3. för att reparera eller ändra det, eller
4. för att flytta det från den plats där det sedan gammalt hör hemma.

Länsstyrelsen får, i fråga om första stycket 3 och 4, ställa de villkor för tillståndet som är skäligen med hänsyn till de förhållanden som föranleder åtgärden. Villkoren får avse hur åtgärden skall utföras samt den dokumentation som behövs.

Tillstånd krävs inte för mera obetydliga reparationer. Sådana reparationer får inte utföras så, att föremålets kulturhistoriska värde minskas. (Lag 1999:304).

10 § Länsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet får besiktiga kyrkliga inventarier. Länsstyrelsen får också besluta att ett föremål skall tas upp i förteckningen.

Om det finns allvarlig fara för att ett föremål skadas, får länsstyrelsen tills vidare ta hand om det eller vidta någon annan nödvändig åtgärd för att skydda eller vårda det. Innan en sådan åtgärd vidtas, skall samråd ske med stiftet och, om föremålet ägs av någon enskild, med denne. (Lag 1999:304).

Begravningsplatser

11 § I vården av en begravningsplats skall dess betydelse som en del av vår kulturmiljö beaktas. Begravningsplatserna skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas.

12 § Begravningsplatser enligt detta kapitel är sådana områden eller utrymmen som avses i 1 kap. 1 § begravningslagen (1990:1144).

Bestämmelserna om begravningsplatser omfattar också sådana byggnader på begravningsplatsen som inte är kyrkobyggnader samt fasta anordningar såsom murar och portaler (Lag 1990:1146).

13 § I fråga om en begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 krävs tillstånd av länsstyrelsen

1. för att utvidga eller på något annat sätt väsentligt ändra begravningsplatsen,
2. för att där uppföra någon ny byggnad eller fast anordning eller riva eller väsentligt ändra befintlig byggnad eller fast anordning.

Länsstyrelsen får ställa villkor för tillståndet som är skäligen med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt den dokumentation som behövs. (Lag 1999:304).

14 § Om Riksantikvarieämbetet beslutar det, skall bestämmelserna i 13 § tillämpas också i fråga om en begravningsplats som tillkommit efter utgången av år 1939, om begravningsplatsen ligger invid en kyrkobyggnad som uppförts dessförinnan eller är märklig genom sitt kulturhistoriska värde.

15 § Om det på en begravningsplats eller i en byggnad på en begravningsplats som ägs och förvaltas av en borgerlig kommun finns föremål av kulturhistoriskt värde, tillämpas bestämmelserna i 6, 7, 9 och 10 § också på sådana föremål.

Kommunen skall därvid ansvara för förteckningen samt förvaringen och vården av föremålen. I stället för vad som sägs i 7 § skall i förteckningen anges om ett föremål ägs eller förvaltas av någon annan än kommunen.

Beredskapsförberedelser

15 § Svenska kyrkan och dess organisatoriska delar skall vidta de beredskapsförberedelser som under höjd beredskap behövs för vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena.

Ersättning till Svenska Kyrkan

16 § Svenska Kyrkan har rätt till viss ersättning av staten för kulturhistoriskt motiverade kostnader i samband med vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena.

Svenska kyrkan beslutar om fördelning av ersättningen mellan stiftet. Stiftet beslutar om fördelning inom sitt område.

Riksantikvarieämbetet skall ges tillfälle att yttra sig över fördelningen i landet. Länsstyrelsen skall ges tillfälle att yttra sig över fördelningen i länet. (Lag 1999:304).

Ingripande för att åstadkomma rättelse

17 § Länsstyrelsen får förelägga den som är ansvarig för förvaltningen av ett kyrkligt kulturminne att vidta rättelse eller avbryta pågående

åtgärder för att säkerställa efterlevnaden av föreskrifter och beslut enligt detta kapitel. Ett sådant föreläggande får förenas med vite.

I de fall som avses i första stycket får länsstyrelsen i stället hos kronofogdemyndigheten begära särskild handräckning enligt lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning mot den som ansvarar för förvaltningen av ett kyrkligt kulturminne. (Lag 1999:304).

Överklagande

18 § Beslut som anges i 3, 4, 9, 10, 13 och 14 § samt 17 § första stycket får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol.

Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten. (Lag 1999:304).

RIKSANTIKVARIÄMBETETS FÖRESKRIFTER OM KYRKLIGA KULTURMINNEN (KRFS 2012:2)**Inledande bestämmelser**

1 § Med församling jämställs i dessa föreskrifter kyrklig samfällighet.

Kyrkobyggnader och kyrkotomter

2 § Med invigning av kyrkobyggnad avses den ceremoni som enligt kyrkans ordning företas när en byggnad tas i bruk för Svenska kyrkans gudstjänster.

3 § Fristående klockstapel som hör samman med kyrkobyggnad ska betraktas som en del av kyrkobyggnaden.

4 § Att en kyrkobyggnad har tagits ur bruk eller inte används påverkar inte dess status som kyrkobyggnad enligt kulturminneslagen.

5 § Till kyrkotomt hör

1. ett område kring en fristående klockstapel som hör samman med kyrkobyggnad utan att vara placerad i anslutning till denna, och
2. en begravningsplats, eller del av begravningsplats, som efter tillstånd från länsstyrelsen enligt 2 kap 14 § begravningslagen (1990:1144) helt eller delvis lagts ned eller överlåtits, och som är belägen i anslutning till kyrkobyggnad.

6 § Riksantikvarieämbetet kan fatta beslut om att kyrkobyggnad, kyrkotomt eller begravningsplats som tillkommit efter utgången av 1939 ska omfattas av tillståndsprövning. Detta kan ske efter förslag från länsstyrelsen eller på Riksantikvarieämbetets eget initiativ. Om förslaget kommer från länsstyrelsen ska det innehålla

1. en beskrivning av kyrkobyggnaden, kyrkotomten eller begravningsplatsen,
2. skäl för förslaget utifrån ett läns- eller stiftsperspektiv, och
3. yttrande från berört museum, stift eller fastighetsägare.

Tillståndsplikt för kyrkobyggnader, kyrkotomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser.

7 § En åtgärd ska bedömas som väsentlig ändring om den påverkar det kulturhistoriska värdet hos en kyrkobyggnad, kyrkotomt eller begravningsplats. Åtgärdens omfattning avseende tid, resurser eller fysisk påverkan ska inte vara avgörande för om ändringen är väsentlig.

8 § Med sedvanligt underhållsarbete avses inte åtgärder som tillför en byggnad eller anläggning nya egenskaper eller funktioner. Med brådskande reparationsåtgärder avses åtgärder som omedelbart måste utföras för att undvika akut skada på byggnaden eller anläggningen.

9 § Ansökan om tillstånd enligt 4 kap. 3 §, 9 § första stycket 3 och 13 § kulturminneslagen ska innehålla

1. en beskrivning av och motivering till den föreslagna åtgärden,
2. en redovisning av tilltänkt arbetsmetod och materialval, samt
3. en beskrivning av den föreslagna åtgärdens påverkan på byggnadens, föremålets eller anläggningens kulturhistoriska värde.

Ansökan ska vara daterad och signerad av behörig företrädare för fastighetsägaren.

10 § I de fall länsstyrelsen beslutar om tillstånd förenat med villkor om dokumentation ska villkoren ange vilka dokument som ska tas fram och vad de ska innehålla. Fastighetsägaren ska ge in dokumentationen till länsstyrelsen. Länsstyrelsen ska sända kopia av dokumentationen till Riksantikvarieämbetet samt berört museum.

Vård- och underhållsplan

11 § Ägare till kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser som avses i 4 kap 3, 4, 13 och 14 §§ kulturminneslagen ansvarar för att en vård- och underhållsplan finns för dessa objekt. Planen ska redovisa hur objekten ska vårdas och underhållas så att det kulturhistoriska värdet inte minskas och deras utseende och karaktär inte förvanskas. Såväl sedvanligt underhåll som tillståndspliktiga åtgärder enligt 4 kap. 3 och 13 §§ kulturminneslagen ska framgå av planen. Planen ska revideras med intervall om högst tio år. Länsstyrelsen ska ges möjlighet att yttra sig över planen.

12 § Varje länsstyrelse ska föra en förteckning över de i länet belägna kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser som avses i 4 kap 3, 4, 13 och 14 §§ kulturminneslagen.

Kyrkliga inventarier m.m.

13 § Med kyrkliga inventarier avses föremål som hör till kyrkobyggnad eller annan kyrklig byggnad, kyrkotomt eller begravningsplats och som är avsedda att användas i samband med gudstjänster och övriga kyrkliga handlingar, till inredning och utsmyckning eller som minnesmärke.

14 § Förteckningen över kulturhistoriskt värdefulla kyrkliga inventarier ska innehålla

1. uppgift om vilka inventarier som församlingen förvaltar samt till vilken kyrkobyggnad, annan kyrklig byggnad, kyrkotomt eller begravningsplats inom församlingen som respektive föremål hör.
2. uppgift om var i respektive kyrkobyggnad, annan kyrklig byggnad, kyrkotomt eller begravningsplats föremålet förvaras,
3. en beskrivning av varje föremål med uppgift om material, mått, tillkomstår, anskaffningsår, upphovsman, stämplor, inskriptioner och andra märkningar samt fotografisk dokumentation. Om uppgift saknas anges detta.

4. uppgift om vem som äger föremålet, om det ägs av någon annan är församlingen, och

5. uppgift om var föremålet förvaras om det inte förvaras i den kyrkobyggnad eller annan kyrklig byggnad, eller på den kyrkotomt eller den begravningsplats som det hör till.

Församlingen ska skicka kopia av förteckningen till länsstyrelsen så snart handlingen upprättats eller ändrats.

Om ett föremål blir stulet, ska kopia på polisanmälan snarast skickas till länsstyrelsen.

15 § Med begreppet annan kyrklig byggnad enligt 4 kap. 6 § kulturminneslagen avses byggnad på begravningsplats eller kyrkotomt som invigts för Svenska kyrkans gudstjänster eller övriga kyrkliga handlingar, oavsett ägare.

16 § Länsstyrelsen får besluta att avföra ett föremål från inventarieförteckningen om föremålet inte uppfyller kriterierna för kulturhistoriskt värdefulla inventarier. Kopia av beslutet ska skickas till församlingen.

Ersättning till Svenska kyrkan.

17 § Kyrkoantikvarisk ersättning ska användas till kulturhistoriskt motiverade kostnader som följer av åligganden enligt 4 kap kulturminneslagen. Kyrkoantikvarisk ersättning får inte användas till kostnader för förvaltning av annan kyrklig egendom, för allmän kompetensutveckling, för att bedriva verksamhet eller för administration.

1.4.2 PLAN- OCH BYGGLAGEN

Plan- och bygglagen innehåller bestämmelser om planläggning av mark och vatten samt om byggande och gäller för samtliga byggnader.

Enligt PBL:s 3 kap. skall ändringar av en byggnad utföras varsamt så att byggnadens karaktärsdrag beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas till vara.

Enligt PBL:s 8 kap. krävs bygglov för att uppföra byggnader, göra tillbyggnader samt ta i anspråk eller inreda byggnader helt eller delvis för annat ändamål. För byggnader inom planlagt område krävs bygglov för att färga om byggnader, byta fasadbeklädnad eller taktäckningsmaterial samt göra ändringar som avsevärt påverkar byggnadens yttre.

1.5 GEMENSAM ÖVERGRIPANDE MÅLSÄTTNING FÖR PASTORATETS KYRKOR

Den övergripande målsättningen för församlingens arbete med sina kyrkor bör vara att samtliga förändringar och renoveringar som sker präglas av långsiktighet. Eventuella förändringar måste vägas mot byggnadens kulturhistoriska värde. Ett policydokument med grundläggande principer för vården av det kyrkliga kulturarvet har gemensamt tagits fram av Svenska Kyrkan och Riksantikvarieämbetet och finns publicerat i utredningen *Fädernas kyrkor - och framtidens* (SKU 1996:1).

De principer som presenteras i denna utredning och som bör komplettera församlingens konkreta målsättning för kyrkobyggnaderna är följande:

Kyrkorna är ett kulturarv som tillhör alla och skall bevaras åt kommande generationer.

Kyrkorna är levande gudstjänstrum och ett ovärderligt kulturarv. Kulturmiljövårdens uppdrag är att företräda det allmänna vad gäller bevarande av kulturarvet och att i detta arbete göra en avvägning mot församlingens intressen.

Kyrkan skall respekteras som "ett heligt rum" för högtid och stillhet - ett rum för gudstjänst och kyrkliga handlingar: dop, konfirmation, vigsel och begravning.

Kyrkan skall respekteras som ett levande kulturarv där den i obruten kontinuitet bestående funktionen har ett värde i sig.

Kyrkan skall respekteras som ett historiskt dokument.

Kyrkan skall respekteras som ett arkitektoniskt monument.

Hanteringen skall grunda sig på en sammanvägd bedömning av kyrkans uppgift att samla till gudstjänst och högtid å ena sidan samt kyrkans arkitektoniska, historiska och estetiska värden å den andra. Bedömningen skall ge underlag för ställningstaganden både i stort och vad avser de enskilda detaljerna.

Hanteringen skall ske utifrån en helhetssyn på objektet.

Grundläggande principer för god byggnadsvård skall alltid gälla. Det innebär:

- att visa respekt för originalet,
- att verka för reversibla åtgärder,
- att använda adekvata material och metoder,
- att ställa krav på kvalitet i material och utförande.

Estetiska omgestaltningar ("smakrestaureringar") bör bedömas restriktivt men kan komma ifråga i en i flera etapper förvanskad kyrka av låg estetisk och antikvarisk kvalitet. Kravet på god arkitektonisk och estetisk gestaltning skall då ställas högt.

Kyrkorna skall vara väl dokumenterade. Därvid skall utgångspunkten vara:

- att dokumentationen skall kunna ge underlag för en rekonstruktion i händelse av brand,

att kyrkan i princip skall bevaras för all framtid. Därför skall dokumentationen av åtgärder, metoder och material kunna ge tillräckliga underlag för det framtida underhållet.

att kyrkorna i sig är värdefulla kunskapsbanker.

Dokumentation av murverk, konstruktioner, snickerier, målningar, inventarier etc. skall syfta till att tillvarata och sprida den kunskapen.

Till dessa principer skall som generell målsättning för pastoratets kyrkor gälla:

att kyrkorna skall vara tillgängliga för alla,

att restaurerings- och underhållsinsatser skall präglas av långsiktighet,

att ett varsamt och kontinuerligt underhåll skall prioriteras framför större och sporadiska insatser,

att de som arbetar med kyrkorna skall vara väl fötrogna med innehållet i respektive kyrkas vård- och underhållsplan.

att kyrkornas uppvärmning skall vara kostnadseffektiv, skonsam mot kyrkobyggnaderna och deras inventarier, upplevas komfortabel för kyrkobesökarna samt ge en så liten miljömässig påverkan som möjligt.

Målsättning för de olika kyrkorna

De tre kyrkorna i Västra Bjäre pastorat har alla varit föremål för genomgripande restaureringar på 1900-talet.

För Hovs kyrka gällde det interiören med stora förändringar beträffande altaväggen (Fritjof Swenssons kalkmålning 1923) och en genomgripande restaurering 1930 (Erik Fant) som också omfattade exteriören.

För Torekovs kyrka var det en mycket omfattande ombyggnad på 1950-talet efter husbocksangreppen. Här var det en fråga om att skapa en helt ny kyrka på ruinerna av den gamla.

Västra Karups kyrka genomgick en genomgripande restaurering under ledning av Eiler Graebe på 1950-talet.

Senare smärre ombyggnader har för Hovs kyrka inneburit en stor förändring av interiörens färgsättning (Manna Carlman på 1960-talet). I Västra Karup har det utförts invändiga ombyggnadsarbeten på 1990-talet (Thorsten Davidsson) för att skapa rum under läktaren. I Torekovs kyrka har inga större restaureringsarbeten utförts sedan 1950-talet förutom den nya orgeln härom året.

I alla tre kyrkorna finns synpunkter vad gäller disposition av utrymmena i koret med hänsyn till förändrad ordning vid gudstjänsterna (predikstolarna används knappast alls, önskemål om att kunna förrätta altartjänst från ett fristående nattvardsbord, behov av mer plats för sångkörer, tillgänglighet för rullstolsbundna). Den nutida situationen med allt färre deltagare i högmässan innebär problem i de stora kyrkorumen. Särskilt i Västra Karup med tre stora skepp med bänkkvarter upplevs detta tydligt och en bättre kontakt

mellan officiant och församling än vad som erbjuds i de stora kyrkorummen är ett önskemål.

Alla tre kyrkorna har verksamhet utöver församlingens gudstjänster. Hovs kyrka är en populär bröllopskyrka på sommaren, mycket beroende på sitt fantastiska läge. I Torekov förkommer föreläsningar och andra sammankomster och Västra Karups kyrka är en omtyckt lokal för kammarkonserter, köruppträdanden och solistkonserter (Birgit Nilssons kyrka). På detta sätt är kyrkorna en resurs även för världsliga verksamheter. I Västra Karup finns önskemål om att i det överstora rummet skapa ett avskilt utrymme för sammankomster med anknytning till kyrkans verksamhet (samling efter gudstjänst).

Publika toaletter finns i Hovs och Västra Karups kyrkor. I Torekov hänvisas till församlingshuset tvärs över gatan men det är inte omöjligt att skapa sådana utrymmen även här genom en mindre tillbyggnad.

Alla praktiska frågor kan tas upp i samband med kommande restaureringar, då också arkitektoniska frågor (t ex upplevelsen och gestaltningen av altaväggen, färgållningen i kyrkorummet, dispositionen av inventarier i koret, belysningsfrågor) kan behandlas. Det är viktigt att, när det gäller eventuella förändringar i kyrkorummen, förslag utformas utifrån en helhetssyn på byggnadens historiska och arkitektoniska värden.

För alla kyrkorna gäller, eftersom löpande underhåll utförs regelbundet, att de är i ganska gott skick. Dock behöver yttertaket repareras/bytas i V Karup, där också innertaket måste åtgärdas (en felaktig färg från 1990-talet flagnar). I V Karup bör också i samband med fasadarbeten vissa förbättringar göras av släta putspartier. Utvändigt fönstermålning har senast i alla tre kyrkorna utförts med en tekniskt mindre lämplig färg, vilket kräver noggrann kontroll av trävirket förutom ommålning.

De tekniska systemen (i huvudsak från de senaste stora restaureringarna) har kompletterats efterhand. Det som troligen måste utbytas snart är värmesystemet med gamla direktverkande elradiatorer i Torekovs kyrka. Alla system bör uppdateras vid nästa restaurering.

Åskledarna i Hovs kyrka är ej korrekt installerade.

Brandlarm och inbrottslarm saknas i Hovs och V Karups kyrkor. I Torekov är inte hela kyrkan larmad.

Vad gäller tillgängligheten för rörelsehindrade finns en lag som ställer krav på att enkelt avhjälpna hinder mot tillgänglighet och användbarhet ska undanröjas i befintliga byggnader dit allmänheten har tillträde och på befintliga allmänna platser.

Pastoratets kyrkor är på olika sätt anpassade efter rörelsehindrade. I Hov har man en lös ramp för rullstolar vid porten i väster (nödlösning) och en toalett som är för trång. Kor och nödutgång är tillgängliga endast via trappsteg.

I Torekov finns en ny entréramp men ingen toalett och kor och nödutgång tillgänglig endast via trappsteg. I V Karup finns en speciell ingång i markplanet, trång toalett och steg upp i koret. Vid alla kyrkorna nås ingångarna endast via grusgångar. Alla kyrkorna är utrustade med hörselslingor.

Hovs kyrka

I Hovs kyrka är det gudstjänster, dop, vigslar och begravningar. Även andra sammankomster, som t ex konserter kan förekomma.

Målsättningen måste vara att eventuella förändringar bör göras inom ramen för ett bevarande och förtydligande av den nyklassicistiska kyrkans kulturhistoriska och arkitektoniska karaktär samtidigt som man ej kan bortse från de värden som senare tillägg, t ex fresken på altarväggen, kan ha.

När det gäller exteriören är det självklart att byggnaden skall bevaras i detalj och ej får förändras. Den är ett landmärke med stor betydelse för bygden och landskapet.

När det gäller interiören måste man vid en kommande ombyggnad fråga sig hur rummets karaktär bör gestaltas både ur kulturhistorisk och liturgisk synpunkt och hur den ursprungliga arkitekturen skulle kunna restaureras och förtydligas. Det är inte meningsfullt att göra ändringar i interiören utan ett samlat helhetsgrepp.

Ett första steg är att noggrant i detalj undersöka äldre byggnadsskeden genom att med konservatorshjälp taga fram färgprover av all äldre målning. Särskilt bör färglager och eventuella dekorationer på murverk, tak, takgesims, snickerier, altare, predikstol, orgelläktare, orgelfasad, bänkkvarter dokumenteras.

I ett andra steg kan man planera eventuella framtida insatser.

Målsättningen är tills vidare för alla kyrkans delar liksom för dess inventarier ett varsamt underhåll med kontinuerlig tillsyn för att därmed skjuta större underhållsinsatser på framtiden.

Vindarna bör hållas väl städade och tillgängligheten till dem förbättras för att underlätta kontinuerlig inspektion av dessa viktiga utrymmen.

Eventuella rötskador på kyrkans fönster skall observeras särskilt.

Bottenbjälklaget bör också observeras.

Avsaknaden av inbrottslarm och fullgott brandskydd utgör ett hot mot såväl kyrkan som dess inventarier. Installation av

inbrottslarm och förbättrat brandskydd bör därför utredas och en brandskyddsdokumentation bör upprättas.

Torekofs kyrka

I Torekofs kyrka är det gudstjänster, dop, vigslar och begravningar. Även andra sammankomster, som t ex konserter och föredrag kan förekomma.

Beträffande exteriören är det självklart att byggnaden skall bevaras i detalj och ej bör förändras. Den är ett landmärke med stor betydelse för bygden och landskapet. Det är dock ej omöjligt att pröva smärre förändringar, t ex en mindre utbyggnad för ett toaletterum och förråd norr om tornet med sakristians utformning som referens.

Beträffande interiören måste man vid en kommande ombyggnad fråga sig hur korets karaktär bör gestaltas både ur arkitektonisk och liturgisk synpunkt och hur hela interiörens rumsverkan skulle kunna förbättras. Det är inte meningsfullt att göra ändringar i interiören utan ett nytt samlat helhetsgrepp.

Målsättningen är tills vidare för alla kyrkans delar liksom för dess inventarier ett varsamt underhåll med kontinuerlig tillsyn för att därmed skjuta större underhållsinsatser på framtiden.

Vindarna bör hållas väl städade och tillgängligheten till dem förbättras för att underlätta kontinuerlig inspektion av dessa viktiga utrymmen. Eventuella rötskador skall observeras särskilt.

För det kontinuerliga underhållsarbetet och de restaureringsinsatser som förr eller senare kommer att krävas kan följande generella riktlinjer dras upp:

Västra Karups kyrka

Västra Karups kyrka är förutom för gudstjänster, dop, vigslar och begravningar sedan många år också en uppskattad lokal för konserter. Körer, solister och kammarmusikensembler har uppträtt här. Det är en av de större samlingslokalerna på Bjärehalvön.

Som gudstjänstlokal är kyrkan för stor vid t ex vanliga högmässor då antalet besökare är ringa. Vid musikgudstjänster och konserter görs olika arrangemang i koret för att rymma körer och musiker. Diskussioner pågår om eventuella förändringar för att bättre motsvara önskemål om att dels kunna skapa ett mer samlat

gudstjänstrum och dels ge bättre plats för musikframträdanden.

Målsättningen måste vara att eventuella förändringar bör göras inom ramen för ett bevarande och förtydligande av den värdefulla nyklassicistiska interiören. Den färghållning som infördes i samband med restaureringen på 1950-talet bör kunna ifrågasättas.

För att kunna diskutera en framtida färgsättning i kyrkan krävs bättre kunskaper om äldre målning på altarpopsatsen och predikstolen. Det är angeläget att låta en konservator göra en undersökning om detta.

I modern tid har kyrkan genomgått en mycket omfattande restaurering på 1950-talet. Den kompletterades invändigt 1990. Utvändigt har underhållsrenoveringar genomförts beträffande puts och avfärgning 1986 och 2005.

Ur underhållssynpunkt kommer större arbeten i närtid att krävas beträffande yttertaket, varvid frågan om val av alternativt takmaterial bör aktualiseras.

Vid kommande underhållsarbeten beträffande utvändig puts och avfärgning bör man diskutera detaljutformningen av de slätputsade partierna samt om silikatfärg fortsatt skall användas.

En eventuell rekonstruktion av den ursprungliga utformningen av tornhuvuven bör också diskuteras.

Invändigt är det nödvändigt med en ommålning av innertaket vars färglager flagnar.

Frågan om en större restaureringsinsats kan behöva aktualiseras inom någon tid på grund av användningskrav eller på grund av större reparationsbehov. Målsättningen är dock tills vidare för alla kyrkans delar liksom för dess inventarier ett varsamt underhåll med kontinuerlig tillsyn för att därmed skjuta större underhållsinsatser på framtiden.

Vindarna bör hållas väl städade och tillgängligheten till dem förbättras för att underlätta kontinuerlig inspektion av dessa viktiga utrymmen.

Effekten av avstängd luftbefuktning skall dokumenteras kontinuerligt på orgeln och på andra inventarier och dels på kyrkvinden.

Särskild uppsikt krävs för eventuella skador på tegeltaket och dess underkonstruktion.

Eventuella rötskador på kyrkans fönster skall observeras.

Avsaknaden av inbrottslarm och fullgott brandskydd utgör ett hot mot såväl kyrkan som dess inventarier. Installation av

inbrottslarm och förbättrat brandskydd bör därför utredas och en brandskyddsdokumentation upprättas.

1.6 FÖRTECKNING ÖVER DE UNDERHÅLLSPLANER SOM OMFATTAS AV DENNA VÅRDPLAN

	status	datum
Hovs kyrka		
Underhållsplan	daterad godkänd fastställd	
	reviderad	
Torekavs kyrka		
Underhållsplan	daterad godkänd fastställd	
	reviderad	
Västra Karups kyrka		
Underhållsplan	daterad godkänd fastställd	
	reviderad	

Underhållsplaner för kyrktomter/begravningsplatser samt till dessa hörande byggnader och hägnader ingår ej i de underhållsplaner som omfattas av denna vårdplan.